

Изворни научни чланак
УДК 330.15:502/504

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ?

Проф. др Вујо Вукмирица
Економски факултет Бања Лука

Све чешће се у економској, а и у другим наукама сусрећемо са изразом „одрживи развој“, његовом различитом поимању и различитим теоријско-практичним концептима који се нуде за практично уређење економско-социјалног система и вођење економске, социјалне и културне политике.

„Одрживи развој“ (Sustainable development) и разни концепти одрживог развоја најчешће се доводе у везу са са чувањем природне и животне средине, односно са проблемима продубљивања јаза између човека и природе због све израженијих проблема глобалног загревања, смањења озонског омотача, ефеката стаклене баште, нестанком шума, претварања плодног земљишта у пустиње, појава киселих киша, изумирања појединих живих и биљних врста и сл.

Овај прилог дискусији на Првој међународној конференцији „Конкурентност у функцији одрживог развоја“, нема за циљ да се упушта у суптилнију научну анализу ових веома актуелних и са становишта економске науке недовољно истражених проблема, већ само да укаже да се приликом израде различитих концепата „одрживог развоја“ води рачуна шта тај израз и неопходност истраживања заиста значи и какве се активности на међународном плану одвијају по тим стварима.

Дефиниције и значење „одрживог развоја“

У све бројнијој литератури из ове области срећу се различита схватања појма одрживости „одрживог развоја“.

Сам појам одрживости, односно одрживог развоја није нов. Он се може наћи у делима свих значајних економиста који су се бавили питањима перспективе развоја људског друштва и тражили одговоре на питања везана за ограниченост природних ресурса, пре свега земљишта, затим демографски раст и опадајуће приносе у производњи (Smith, Ricardo, Maltus и др.)

Бројни аутори појам одрживог развоја, најчешће доводе у везу са заштитом животне средине, планирањем друштвеног развоја, еколошким, економским и политичким питањима, те да истражује живи свет на планети Земљи и очување капацитета природних система (природних ресурса).

Сам концепт „одрживог развоја“ је релативно нов, али идеје садржане у њему можемо пронаћи још крајем 18. века, када је економиста Maltus тврдио да постоји несразмера између раста становништва и раста животних средстава.

Поједини аутори уместо појма „одрживи развој“ говоре о појму „одрживости“, а неки и указују на то да је сам термин „одрживи развој“ језички непрецизан, или се, у најмању руку, може поставити питање шта он означава, односно како је могуће „одржавати“ нешто што је подложно сталној промени – јер „развој“ подразумева промену, тј. раст, стагнацију или опадање.

Неки аутори (Perman и др. 1996), сматрају да је могуће класификовати све дефиниције одрживости у пет група. Према овим ауторима, у прву групу спадају дефиниције које кажу да се одрживим сматра стање у коме било корисност, било ниво потрошње, током времена, не опада. Robert Solow (1974) је први истакао захтев за међугенерацијском равноправношћу у уживању природних добара, у складу са Rawlsovom теоријом моралне правде. Solow поставља захтев да свака генерација људи мора имати подједнако право на убирање користи од природе, тј. животне средине, те да само образац привредног развоја који то омогућава у току неограниченог периода времена, може се сматрати одрживим.

Донекле слична претходним је и дефиниција Завршног извештаја Brundtlandove комисије (WCED 1987), која каже да је одрживи развој онај који задовољава садашње потребе, не угрожавајући могућности будућих генерација да задовоље све њихове потребе. По другој групи дефиниција, одрживим се сматра стање у ком се ресурси користе тако да будуће производне могућности човечанства остану очуване.

Друга група разлога за одрживи развој је еколошке природе. Наиме, ако природа представља вредност саму по себи, тј. ако очување био-диверзитета, или залихе природних ресурса има оправдање у ставу да је човек само део природе, те да нема права да је неповратно мења, онда је сваки вид економске активности којим се нарушава диверзитет живог света, или богатство ресурса, неприхватљив. Заправо, ова група разлога се исто тако може свести на моралне разлоге, уз напомену да се овде потенцира на однос садашње генерације људи према будућим генерацијама, већ однос према осталим живим бићима, те природи у целини.

Као трећи, могући, разлог за оправдање концепта одрживости, може се навести економски аргумент да је одрживи развој ефикаснији. Другим речима, непоштовање концепта одрживости, води ка неефикасном привредном развоју, а што се огледа у све већем

расипању природних ресурса и енергије, а што побољшава односе инпута-оупута у глобалним размерама.

По четвртој дефиницији одрживо је стање у коме се ресурси користе тако да доносе одрживи принос, или прираст. Ово тумачење одрживости одговара, пре свега, експлоатацији обновљених ресурса.

Пета група дефиниција се заснива на концепту стабилности и уравнотежења еколошких популација, у току времена. Наиме, одрживим се сматра стање у ком је задовољен минимум услова стабилности и уравнотежења екосистема. Уравнотежење система се мери способношћу одржања организације у току и после поремећаја. Дакле, систем који може да после поремећаја не доживи катастрофалне дисконтинуалне промене стања, већ да задржи ранији вид организације, сматра се да има својство уравнотежености.

Одрживи развој је процес који дозвољава да се развој остварује без деградирања или исцрпљивања оних ресурса на којима се и заснива. То је могуће остварити или управљањем ресурса на начин да се они могу самообнављати у мери у којој се користе, или већом заступљеношћу и употребом ресурса код којих је период вегетације кратак. Таквим приступом, ресурси могу да служе будућим, у истој мери, као и садашњим генерацијама.

Концепција одрживог развоја базира се на три основна принципа, која проистичу из поменуте дефиниције, а то су:

- Принцип еколошке одрживости, који обезбеђује да развој буде компатибилан са одржавањем виталних еколошких процеса, биолошке разноврсности и биолошких ресурса;
- Принцип социјалне и културне одрживости, који обезбеђује да развој буде компатибилан са културним и традиционалним вредностима људских заједница и доприноси јачању њиховог идентитета;
- Принцип економске одрживости, који обезбеђује да развој буде економски ефикасан и да се ресурсима управља на начин да њих могу успешно да користе и будуће генерације. Захтев за достизањем одрживог развоја као и потреба решавања глобалних проблема који погађају планету на којој живимо, наметнули су као императив стварање далеко ефикасније политике животне средине од оне која се спроводи упркос бројним апелима и активностима од стране међународне заједнице.

Међународне активности о „одрживом развоју“

Кад је реч о одрживом развоју не би требало инсистирати на неким прецизним и једнако правилним дефиницијама, јер се ради о врло динамичним и најчешће немерљивим процесима и променама који се одвијају и увек наново успостављају између друштвених, економских и природних система и процеса.

У свету се све више исказује интересовање за оно што се назива „одрживим развојем“ и све чешће се поставља питање како

обезбедити да се све снажнијим економско-техолошким развојем не исцрпе природни ресурси и не уништи систем животне средине рада и живота становника планете Земље. Јер, ефекти досадашњег економско-техолошког развоја на глобалном нивоу директно су проузроковали забрињавајуће поремећаје у природи и животној средини. Сваке године на Земљи нестаје 17 милиона хектара шума, услед претварања шумског у пољопривредно земљиште, коришћења дрвета као горива и у индустријске сврхе или као последица загађења ваздуха и киселих киша. Количина угљендиоксида у атмосфери се повећава по стопи од 0,4% годишње, што је последица сагоревања фосилних горива и уништавања шума. Тако да је ефекат стаклене баште све изразитији. Све то доводи до глобалних климатских промена и повећања температуре на земљи. Залихе воде се све више исцрпљују, јер потрошња воде расте по веома високој стопи 2,5% годишње у току протекле деценије. У овом веку је потрошено шест пута више воде него у претходном. Најугроженије области којима прети несташница воде су С. Африка, Јужна Азија, Блиски Исток.

У Стокхолму 1972. године, на Конференцији УН о животној средини, иницирано је оснивање Програма Уједињених нација за животну средину, УНЕП. По том је уследило оснивање националних агенција за животну средину у већем броју земаља. Координираном акцијом националних и међународних тела, 1980. године, прокламован је програм глобалне акције за подстицање одрживости, тзв. Светска стратегија очувања природе, од стране Међународне уније за заштиту природе. По том, 1983. године, од стране ОУН, установљена је Светска комисија за животну средину и развој, касније названа Брундландова комисија, по имену председавајућег.

На конференцији Уједињених нација о екологији и развоју (United Nations Conference on Environment and Development-UNCED) у Рио де Женејру 1992. године пажња светске јавности била је усмерена на све веће проблеме везане уз питања развоја и екологије на локалном и глобалном нивоу. Декларација и Акцијски програм за 21. век (Агенда 21), усвојени на Конференцији, дају снажну подршку принципу одрживог развоја и позивају државе да донесу националне стратегије за одрживи развој које би допуниле и ускладиле различите секторске економске политике, социјалне политике и политике заштите околиша, те постојеће националне планове.

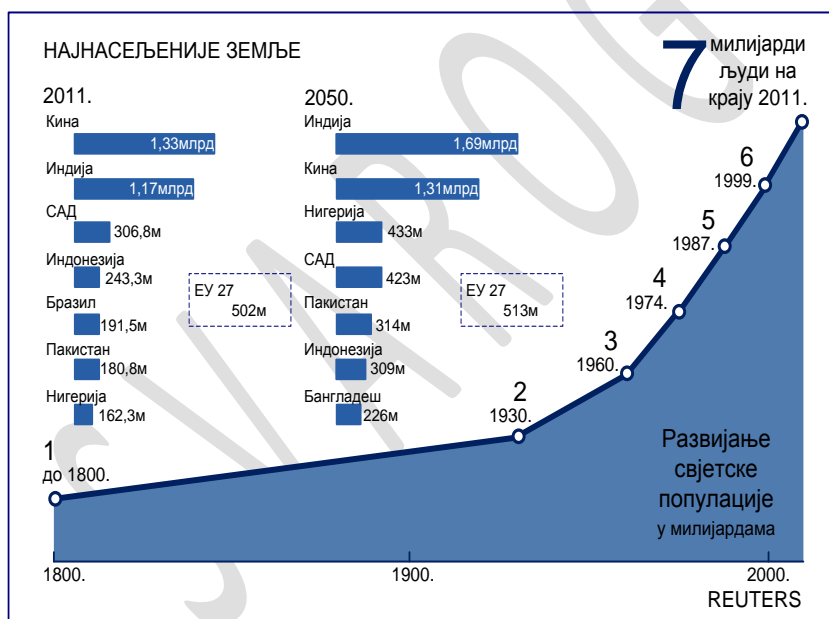
Општа скупштина Уједињених нација 2000. године усвојила је је Миленијску декларацију (United Nations Millenium Declaration), политички документ Уједињених нација за 21. век који утврђује циљеве развоја на подручјима која су од интереса за целокупну међународну заједницу, те активности које требају придонети њиховом остварењу. Декларација даје подршку принципу одрживог развоја који постаје кључни елемент у обезбеђењу одрживог развоја за које су се државе чланице Уједињених нација обавезале да ће их остварити до 2015. године. Европска унија је 2006. године прихватила Стратегију одрживог развоја.

Од декларација до њиховог практичног спровођења постоје многе препреке и различити интереси појединих земаља, тако да оне остају врло често „ново слово на папиру“.

Одрживи развој и пораст светског становништва

Сви елементи „одрживог развоја“ су у најнепосреднијој вези са порастом становништва.

Раст светског становништва се убрзава од почетка 19. века. У последњих 200 година, број становника на свету повећан је за седам посто. Популација становника у свету наставиће да расте. Развој светске популације са једне милијарде 1800. год. на седам милијарди на крају 2011. године, као и пораст становништва у најнасељенијим земљама света од 2011. до 2050. године показују подаци из следеће табеле:

Табела пораста светског становништва

У свим анализама и концептима присутна су четири битна елемента развоја и „одрживог развоја“ – пораст становништва, вода, храна и енергија. У том контексту се поставља питање да ли је могуће истовремено имати „два добра“: развој и здраву околину.

У суштини ствари не ради се о „одрживом развоју“ него о незадрживом развоју и начину живота и одржању живота човека на планети Земљи.